

3. MANOLESCU, A. Teoria și metodologia evaluării. București: Editura universitară, 2010. 330 p., ISBN 978-973-749-952-3.
4. OPREA, Crenguța Lăcrimioara. Strategii didactice interactive: repere teoretice și practice. București: EDP. 2006

FORMAREA ATITUDINIILOR MORALE LA ELEVII DE VÂRSTĂ ȘCOLARĂ MICĂ ÎN CONTEXTUL PARTENERIATULUI ȘCOALĂ FAMILIE

Vasile PANICO, profesor universitar, dr. în pedagogie, <https://orcid.org/0000-0002-4431-1770>

Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, Republica Moldova

Nadejda CUIBAN, învățătoare, <https://orcid.org/0000-0002-7309-0241>

Instituția Publică Școala Primară-Grădiniță Ghiduleni, Rezina, Republica Moldova

CZU:373.3.034

DOI: 10.46727/c.04-05-11-2022.p180-186

Rezumat. Studiul este consacrat problemei formării atitudinilor morale la elevii de vârstă școlară mică. În lucrare se examinează fundamentele psihopedagogice și mijloacele de formare a atitudinilor morale la personalitatea elevilor mici. În baza studiului teoretic a fost elaborat și validat experimental un program direcționat spre formarea atitudinilor morale la elevii de vârstă școlară mică în contextul parteneriatului școală-familie. Programul experimental este constituit din următoarele componente: modele de activități cu învățătorii claselor primare în problema formării atitudinilor morale la elevi; modele de activități ale învățătorului și părinților în scopul formării la elevi a atitudinilor morale; modele de activități cu elevii clasei experimentale; modele de autoformare a atitudinilor morale la elevii clasei experimentale. În mod special, s-a pus accentul pe încadrarea elevilor într-un sistem de acțiuni și fapte de autoeducație morală a elevilor de vârstă școlară mică adecvate normelor de viață socioumane.

Cuvinte-cheie: atitudinile morale, mijloacele de formare a atitudinilor morale, trăirile sentimentale, programul de formare a atitudinilor morale, parteneriatul școală-familie.

Summary. The study is devoted to the problem of the formation of moral attitudes in pupils of small school age. The paper examines the psychopedagogical foundations and the means of forming moral attitudes in the personality of young pupils. Based on the theoretical basis, a program was developed and experimentally validated aimed at the formation of moral attitudes in pupils of small school age in the context of the school-family partnership. The experimental program is made up of the following components: models of activities with primary school teachers in the problem of forming moral attitudes in pupils; models of teacher and parent activities for the purpose of forming moral attitudes in pupils; models of activities with pupils of the experimental class; models of self-formation of moral attitudes in pupils of the experimental class. In particular, the emphasis was placed on the inclusion of pupils in a system of actions and deeds of moral self-education of pupils of small school age appropriate to the norms of socio-human life.

Key words: moral attitudes, the means of forming moral attitudes, sentimental experiences, the program of forming moral attitudes, the school-family partnership.

Introducere Conform lui S. Cristea educația morală „... la nivel de concept pedagogic fundamental, poate fi realizată în funcție de valoarea pedagogică a binelui moral. Reprezintă un conținut general al educației care exprimă o dimensiune fundamentală a educației, orientată în direcția formării-dezvoltării conștiinței morale a personalității care vizează optimizarea raporturilor sale cu lumea (realitatea obiectivă) și cu sine (realitatea subiectivă) ...” [1, p. 47].

În examinarea procesului de formare a atitudinilor morale la personalitate este necesar să ne fundamentăm pe câteva axiome pedagogice: a) elevul de vârstă școlară mică în calitate de obiect și subiect al educației se dezvoltă/autodezvoltă productiv/optim preponderent în cadrul parteneriatului școală-familie; b) procesul de educație și autoeducație morală este productiv procesual și rezultativ atunci când, se fundamentează pe nivelul de dezvoltare, pe zona actuală și proximă de dezvoltare a educatului/autoeducatului; c) educația în lipsa autoeducației morale este lipsită de sens procesual și rezultativ. În cadrul educației și autoeducației morale obiectivele, conținuturile, mijloacele, sistemul de acțiuni și produsul/rezultatul obținut se personalizează și devin valori ale personalității; d) activitățile socioumane permanent sunt însoțite de un sistem adecvat de atitudini. Atitudinile în cadrul interiorizării și trăite sentimentale dezvoltă sfera motivațională de ordin moral la educați/autoeducați; e) educația/autoeducația permanent este orientată și are menirea de a forma și dezvolta la educați/autoeducați atitudinile de viață (morale, intelectuale, estetice, ecologice, profesionale, economice); j) mijloacele de formare/autoformare a atitudinilor sunt *trăirile sentimentale*. Atitudinile în calitate de componentă fundamentală a procesului de formare a personalității elevului de vârstă școlară mică se formează/autoformează și se dezvoltă/autodezvoltă în cadrul parteneriatului școală-familie. „În plan pedagogic atitudinile morale reprezintă un sistem de relații sau raporturi subiective ale personalității, grupului de oameni acțional cognitive, afective și comportamentale [5;6].

Fundamentele științifice de elaborare a programului experimental de formare a atitudinilor morale la elevii de vârstă școlară mică

Atitudinile inclusiv și cele de ordin moral posedă următoarele caracteristici: a) *componentele* – totalitatea elementelor constitutive (acțiunile cognitive, acțiunile afective și acțiunile comportamentale). Componenta afectivă reprezintă nucleul atitudinilor morale; b) *structura* – relațiile dintre aceste componente. Aici se referă relațiile dintre acțiunile cognitive și acțiunile afective, acțiunile comportamentale și acțiunile afective, acțiunile cognitive și acțiunile comportamentale; c) *funcțiile* fiecărui component al atitudinii. Funcțiile atitudinilor în plan educațional sunt și funcții ale atitudinilor în planul intern/al conștiinței: acțiunile cognitive dezvoltă procesele cognitive, acțiunile afective în plan educațional dezvoltă procesele afective în planul conștiinței, acțiunile comportamentale dezvoltă procesele comportamentale / comportamentul virtual moral la educat/autoeducat.

Procesul de formare/autoformare și dezvoltare/autodezvoltare a atitudinilor morale permanent necesită să fie direcționat/orientat. În cadrul interiorizării atitudinile morale se personalizează și devin valorice pentru educat/autoeducat. Personalizarea atitudinilor contribuie la realizarea amplă și deplină a procesului educațional. În lipsa interiorizării/personalizării atitudinilor procesul educației este lipsit de sens procesual și rezultativ. Atitudinile morale personalizate dezvoltă sfera

motivațională a educatului/autoeducatului, transformă cunoștințele și capacitățile în valori morale personalizate, care se raportează și sunt adecvate la valorile socioumane.

Atitudinile posedă caracteristici conținutale și mijloace specifice de formare și autoformare. Mijloacele de formare/autoformare a atitudinilor îl reprezintă *trăirile afective*. Acțiunile afective raportate la sfera motivațională generează și dezvoltă procesele afective în conștiința educatului/autoeducatului. Acestea de pe urmă, procesele afective, schimbă și dezvoltă sfera motivațională a educaților/autoeducaților. În baza reacțiilor sentimentale, manifestate de către educați/autoeducați, agenții educaționali studiază și direcționează procesul de organizare a acțiunilor educaționale. Atitudinile în planul extern/educațional sunt obiectivate de către informația, acțiunile cognitive și comportarea/acțiunile comportamentale morale ale educaților/autoeducaților. În planul conștiinței atitudinile se obiectivează prin cunoștințele însușite, imaginile formate, abilitățile mintale, comportamentul virtual [4].

Purtători ai acțiunilor afective sunt informațiile și acțiunile comportamentale morale care sunt generate și organizate de către părinți, profesori și alți agenți educaționali. La baza acestui transfer se află mecanismele interiorizării/personalizării și „iradierii” acțiunilor afective morale. Acțiunile afective de rând cu cele cognitive și comportamentale treptat se transformă/concresc în autoacțiuni.

Mijloacele de formare/autoformare a atitudinilor sunt trăirile sentimentale, care se manifestă la subiecții educaționali prin reacții sentimentale. Acțiunile afective în cadrul interiorizării concresc/se transformă în procese afective adecvate, având la bază mecanismul acceptării-neacceptării și trecerii prin filtrul motivațional al educatului/autoeducatului. Personalizarea acțiunilor afective nemijlocit contribuie la schimbarea și dezvoltarea sferei motivaționale la educat/autoeducat.

Acțiunile afective permanent sunt obiectivate de către conținutul și acțiunile cognitive, pe de o parte, și conținutul și acțiunile comportamentale, pe de altă parte. În planul intern/planul conștiinței procesele afective sunt obiectivate de către conținutul cunoștințelor și procesele însușirii, pe de o parte, și conținutul comportamentului virtual (imagini, priceperi, capacități și deprinderi mintale, modele mintale de activitate), pe de altă parte.

Atitudinile posedă *caracter procesual* (acțiunile afective în plan extern/educațional se interiorizează și generează în conștiința educatului/autoeducatului trăiri sentimentale. Trăirile sentimentale dezvoltă sfera motivațională a educaților/autoeducaților), sunt *conținutale* (estetice, morale, ecologice, profesionale etc.) și transformă cunoștințele însușite, abilitățile și capacitățile morale în valori personalizate. Trăirile sentimentale se manifestă ca rezultat al satisfacerii sau nesatisfacerii motivelor morale. În lipsa trăirilor sentimentale, atitudinile în calitate de componentă fundamentală a competențelor nu se personalizează și nu se încadrează în sistemul de valori depline ale educatului/autoeducatului [4].

În elaborarea și implementarea programului experimental orientat spre formarea atitudinilor morale la elevii de vârstă școlară mică ne-am bazat pe conceptele pedagogice și psihologice descrise și analizate anterior și unele repere științifice specifice de ordin metodologic: a) specificul formării atitudinilor la elevii mici, care constă în faptul, că copilul de vârstă școlară mică percepe/reflectă, evaluează și valorizează realitatea înconjurătoare emoțional/sentimental-rațional; b) componentele structurale ale atitudinilor morale (cognitive, afective și comportamentale). Programul de activitate a fost elaborat și implementat prin utilizarea concomitentă a trei grupe de strategii: formarea și dezvoltarea componentei cognitive, componentei afective și componentei comportamentale. Accentul a fost pus preponderent pe componenta sentimentală în calitate de nucleu și forță motrice a acțiunilor și faptelor morale [3;5]; c) parteneriatul școală-familie reprezintă factorul decisiv în formarea atitudinilor morale la copii de vârstă școlară mică. Familia reprezintă pilonul fundamental/primordial în formarea și dezvoltarea spirituală a personalității [2]. d) relația formarea-autoformarea atitudinilor comportamental morale. Educația și autoeducația permanent interrelaționează.

Fenomenul educație-autoeducație este permanent generat și activat de determinismul intern și cel extern. O astfel de relaționare este obiectivă, permanentă și reprezintă o *legitate* comună a educației-autoeducației. Această relaționare servește în calitate de forță motrică în dezvoltarea și autodezvoltarea personalității sub toate aspectele sale structurale. Funcția principală a autoeducației angajează transformarea obiectului educației în subiect al autoformării permanente [7].

Tabelul 1. Programul experimental de formare a atitudinilor morale la elevii de vârstă școlară mică

<p>Modele de activități cu învățătorii claselor primare în problema formării atitudinilor morale la elevi (<i>Cadre didactice – 2 învățători</i>)</p>	<p>În cadrul întrunirilor pedagogice au fost realizate activități cu tematica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Parteneriatul școală-familie - factor fundamental în formarea moralității elevului • Indicii/criteriile formării și autoformării atitudinilor morale la copii • Etapele și mijloacele formării atitudinilor morale la elevi. • Formarea-autoformarea atitudinilor morale la elevii de vârstă școlară mică.
<p>Modele de activități ale învățătorului și părinților în scopul formării la elevi a atitudinilor morale (<i>Părinții elevilor clasei experimentale</i>)</p>	<p>Aplicarea în practică a programului de formare a atitudinilor morale la elevi.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rolul familiei în formarea culturii morale la elevi/copii. • Parteneriatul școală-familie – factor decisiv în formarea atitudinilor morale la copiii de vârstă școlară mică. • Cum poate fi educat sentimentul datoriei? • Cum poate fi educată dragostea față de părinți? Cum se educă devotamentul? • Care este semnificația expresiilor ”trebuie”, ”e greu” și ”e bine”? • Cum se educă sentimentul demnității personale? Cum poate fi educată responsabilitatea la copii?
<p>Modele de activități cu elevii (<i>Elevii clasei experimentale</i>)</p>	<p>Teme de activități cu elevii/copii clasei experimentale</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dragostea și grija față de părinți, apropiați. Cum de înțeles datoria față de alt om? • Respectul față de părinți, rude apropiate, semeni, vârstnici. • De ce oamenii se salută, își zic unul la altul mulțumesc. • Datoria copiilor față de părinți și vârstnici. • Prin ce fapte și acțiuni aduc bucurie familiei.

Autoeducația morală. Model de autoformare a atitudinilor morale la elevii clasei experimentale (Elevii clasei experimentale)	Activități de autoformare/autoeducație a atitudinilor morale <ul style="list-style-type: none"> • Să faci bine oamenilor. Omul reprezintă valoarea primordială. • Omul se naște și se stinge din viață, iar binele făcut de el rămâne pentru multă vreme după moartea lui. • Să ieși împotriva faptelor negative și-n mod special împotriva faptelor negative personale, să te opui acestor fapte. • Să fii mândru de sine atunci când susții adevărul, când îți recunoști greșelile personale. Să nu fii egoist și indiferent. • Permanent să ai grijă de alți oameni, de tot ce este viu, valoros și frumos. • Să manifesti comportament atent și binevoitor față de oameni. • Să nu faci ceea ce este condamnat de adulți ș.a.
--	--

Elevii clasei experimentale au fost încadrați într-un sistem de acțiuni și fapte adecvate normelor de comportare morală. Cele mai importante acțiuni și fapte de ordin moral au fost următoarele: de aplicare a normelor de comportare morală în procesul cooperării (corectitudine, toleranță în ascultarea interlocutorului); de inițiere a elevilor în tehnicile cooperării în grup (a învăța în grup, a discuta împreună, a pune întrebări, a crea jocuri); exerciții de apreciere a unei concluzii, a unui raționament, emise de cineva (a da dovadă de toleranță, de ascultare, de stimă și de respect față de vorbitor); crearea situațiilor de susținere a propriilor idei și puncte de vedere prin argumente; exerciții de manifestare și formare a atitudinilor de ajutor reciproc; acțiuni de manifestare a reținerii de sine și echilibru în trăirile emoționale; exerciții de manifestare a atitudinii critice rezonabile și exigente față de sine și alți oameni; acțiuni de formare a atitudinilor pozitive în evaluarea succesului și insuccesului școlar; exerciții de susținere și ajutor reciproc în acțiunile comune; acțiuni și fapte de formare și dezvoltare la elevi a disponibilității de a aduce bucurie părinților, rudelor, altor oameni prin rezultate bune la învățătură, disciplină exemplară și comportare demnă; exerciții de autoanaliză adecvată a stilului de activitate, de autoapreciere a posibilităților și de manifestare a individualității; exerciții de a face bine oamenilor (semeni, părinți, rude etc.), de a-și asuma răspunderea sa de autoapreciere adecvată a faptelor personale; exerciții de formare a unui raționament, a unei opinii, a unei concluzii morale.

Pentru a elucida eficiența programului experimental orientat spre formarea atitudinilor morale la elevii de vârstă școlară mică am utilizat metoda observării, testarea și conversația cu părinții și elevii la etapa de diagnosticare inițială și finală. Rezultatele comparative finale obținute sunt reflectate în următorul tabel și digrame.

Tabelul 2. Rezultatele finale referitor la nivelul de formare a atitudinilor morale la elevii de vârstă școlară mică (experimentul de control)

Clasa	Nivel înalt	Nivel mediu	Nivel scăzut
Clasa experimentală	8 elevi (50 %)	8 elevi (50 %)	0 elevi (0 %)
Clasa de control	4 elevi (25 %)	8 elevi (50 %)	4 elevi (25 %)

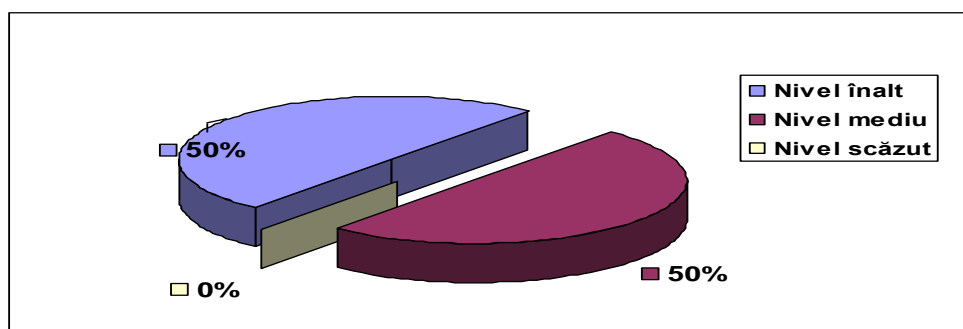

Figura 1. Nivelul de formare a atitudinilor morale la elevii clasei experimentale (experimentul de control)

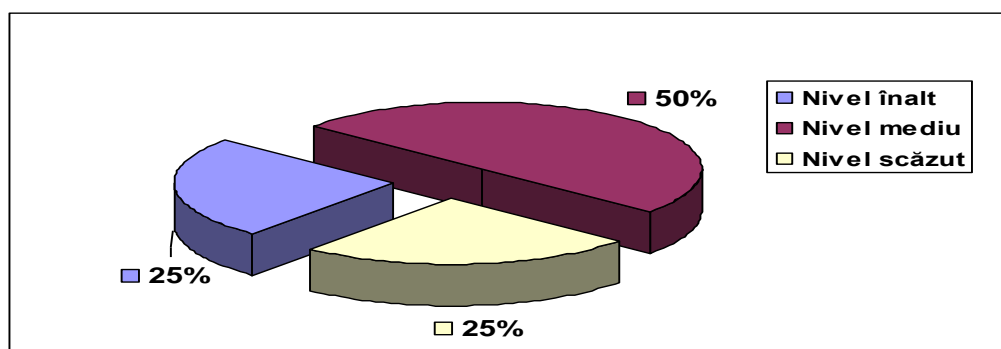

Figura 2. Nivelul de formare a atitudinilor morale la elevii clasei control (experimentul de control)

Conform datelor reflectate în tabelul 2 și figurile 1.2 prezentate observăm că din cei 16 elevi din clasa experimentală 8 copii s-au plasat la nivelul înalt (50%) și 8 copii s-au situat la nivelul mediu (50%). În baza analizei rezultatelor obținute la etapa de constatare și de control remarcăm faptul, că din cei 16 elevi din clasa de control, 4 copii au obținut un nivel înalt (25%), 8 copii s-au plasat la nivelul mediu (50%) și 4 copii s-au plasat la nivelul scăzut (25%). Eforturile depuse în formarea părinților, elevilor și cadrelor didactice sunt pozitive. În baza experimentului de constatare clasa experimentală era notată în ansamblu cu nivel mediu de dezvoltare a atitudinilor morale, în urma experimentului de formare această clasă este apreciată cu nivel înalt de dezvoltare a atitudinilor morale – 8 elevi (50%).

Concluzii Formarea atitudinilor morale inițial presupune identificarea, cunoașterea și reperarea pe cele prezente la educați/autoeducați. Atitudinile morale permanent însoțesc toate tipurile de activități socioumane. Cunoștințele și capacitățile de ordin moral se transformă/concresc și devin valori ale educatului/autoeducatului atunci când ele se integrează cu acțiunile afective.

Rezultatele obținute denotă faptul, că scopul cercetării axat pe elaborarea și validarea experimentală a programului de formare a atitudinilor morale la elevii/copiii de vârstă școlară mică a fost realizat completamente. Menționăm faptul, că acțiunile de comportare ale elevilor permanent erau însoțite de sentimentele morale ca: sentimentul datoriei și responsabilității; respectul, stima și grija față de om; sentimentul mândriei naționale; respectul față de muncă și oamenii muncii;

sentimentul bunătații și modestiei; sentimentul bucuriei; dorința de a comunica cu semenii, pedagogul; tendința și de a fi împreună cu alți oameni; dispoziția spre colaborare; tendința de a fi acceptat; sentimentul neliniștii și neîmpăcării cu răul social; sentimentul toleranței.

Experimentul pedagogic a demonstrat funcționalitatea și eficiența reperelor teoretice și praxiologice structurate și aplicate în programul experimental de formare a atitudinilor morale la elevii de vârstă școlară mică. A sporit semnificativ nivelul de formare a atitudinilor morale la elevii grupului experimental și s-au îmbunătățit opiniile părinților referitor la necesitatea de colaborare cu școala.

Studiul teoretic și experimentul pedagogic realizat în baza valorificării *Programului experimental de formare a atitudinilor morale la elevii de vârstă școlară mica* au adevărit obiectivele cercetării. Sinteza aspectelor teoretice și practice a permis formularea următoarelor recomandări: factorii educaționali, și-n special, cadrele didactice trebuie să colaboreze permanent cu părinții în scopul eficientizării procesului de formare a atitudinilor morale la elevi; este benefic de elaborat și de implementat la nivel de unitate școlară unele modele de activități privind formarea atitudinilor morale la elevi (activități ale comisiilor metodice pe discipline școlare; activități ale pedagogului – dirigințe cu părinți; activități nonformale cu elevii).

Bibliografie:

1. CRISTEA, S. Conținuturile și formele generale ale educației morale. V.4, București: Editura DPH, 2017. 186p. ISBN 978-606-683-444-5
2. CUZNEȚOV, L. Cultura educației familiale. Chișinău: CEP USM, 2020. 305 p. ISBN 978-9975-152-21-1.
3. MUNTEANU, T. Formarea atitudinilor morale la copii în cadrul familiei. Teza de doct. În pedagogie. Chișinău, 2019. 153p.
4. PANICO, V. Repere teoretice și praxiologice referitor la mijloacele de formare a atitudinilor. În: Materialele conferinței științifice cu participare internațională “Învățământul superior: tradiții, valori, perspective”. Chișinău, 1-2 octombrie 2021, Chișinău: UST. Vol. 2, 2021, p. 93-99. ISBN 978-9975-76-312-7
5. PANICO, V., MUNTEANU, T. Structura și legitățile formării atitudinilor la personalitate. În: Studia universitatis. Chișinău:USM, 2009, nr.9 (29), p.59- 62. ISSN 1857-2103.
6. PANICO, V., MUNTEANU, T. Familia – mediu socializator și educațional. În: Responsabilitate publică în educație. Constanța: Editura Crizon, 2012, p. 73-76. ISSN 2066 – 3358.
7. PANICO, V. Relațiile educație și autoeducație: Componentele, structura și funcțiile autoeducației. În: Acta et commentationes. Științe ale educației. Chișinău, 2021, nr. 2 (24) Editura UST, p. 21-29, ISSN 1857-0623 E-ISSN 2587-363